

MIKLÓS PÉTER PHD

miklospet@gmail.com

egyetemi adjunktus (SZTE JGYPK), intézményvezető (Emlékpont, Hódmezővásárhely)

A szegedi egyetemről az emigrációig – Putnik Tivadar

— *From the University in Szeged to Emigration – Tivadar Putnik* —

ABSTRACT As a student of the faculty of arts of the university in Szeged, Tivadar Putnik (1929–1998) took part in the foundation of the first revolutionary organization of 1956, the Association of Hungarian University and College Students (AHUCS). What is more, at the general assembly on 16th October, 1956, he was the first to draw up political claims: among others, the demand that the occupying soviet troops should leave the country. As a consequence, in March 1957, he had to flee Hungary with his whole family, so he left for Yugoslavia. As Tivadar Putnik himself put it in 1991: “I took part in the events of the war of independence”. Because of this, the Hungarian state security organizations were collecting data about him until 1973. The sources of the present study are the Budapest Historical Archives of the Hungarian State Security and the documents found in Tivadar Putnik’s legacy.

KEYWORDS Association of Hungarian University and College Students (AHUCS), Szeged, 1956, state security

DOI 10.14232/belv.2017.1.6

<https://doi.org/10.14232/belv.2017.1.6>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Miklós Péter (2017): A szegedi egyetemről az emigrációig. Putnik Tivadar. *Belvedere Meridionale* 29. évf. 1. sz. 68–76. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

Az újszentiváni születésű Putnik Tivadar (1929–1998) a szegedi egyetem bölcsészkarának hallgatójaként vett részt az első ötvenhatos forradalmi szervezet, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) megalakulásában. Sőt, a szövetség 1956. október 16-i nagygyűlésén elsőként fogalmazott meg politikai követeléseket: többek között a megszálló szovjet csapatoknak az országból való távozását.¹ Emiatt aztán 1957 márciusában egész családjával együtt menekülnie kellett Magyarországról, s Jugoszláviába távozott.

Putnik Tivadar 1991. október 21-én a budapesti Kárrendezési Hivatalhoz fordult kérelemmel, amelyet az alábbi levéllel adott be. Mivel életének fontos mozzanatait foglalta össze – az ötvenhatos szerepvállalására is kitérve – ezekben a sorokban, az alábbiakban szó szerint idézem.²

Alulírott Putnik Tivadar (jelenleg Jugoszláviában a Teodor személynévet használom a Tivadar helyett) hosszú várakozás után végre remélhetek valami kárpótlást, sajnos az ügyintézés nagyon nehezen ment, mert csak nagyon kevés ügyiratot tudtam beszerezni. Leírom itt: engem, édesapámat – aki mint volt tulajdonos szerepel ezen ügyben –, és két nagyszülőmet a Rákosi-féle időben 1950. június 23-án hajnal előtt sok más sorstársammal (és persze másokat később is) szülőfalumból, Újszentivánról elinternáltak a Szolnok megyei Tiszaszentimrére, ahol súlyos rabszolgasorban sínylődtünk 40 (negyven) hónapig. Hasonlóan az auschwitz-i és más náci táborok foglyaihoz. Onnan való kiszabadulásunk után Szegedre jöttünk és itt húzódtunk meg, én magam például az elinternáláskor kinevezett egyetemi tanársegéd voltam az egyetemen, 1953 novemberétől pedig napszámos, segédmunkás, fűtő és hasonló. 1956-ban visszavettek az egyetemre (csak mint egy hallgatót) és ott azután részt vettem a szabadságharc megmozdulásaiban, amiért azután újból menekülni kellett a halál elől. Édesapámmal, feleségemmel és gyermekeinkkel megszöktünk Jugoszláviába, ahol apám meghalt, én meg még most is élek. Annak reményében, hogy a sok hosszú szenvedés és hányattatás után valami kárpótlást kapok maradok tisztelettel:

Putnik Tivadar

Putnik Tivadar 1929. június 16-án született Újszentivánon. Édesanyja Vuicsity Velinka, édesapja Putnik Radoszláv volt. Apai nagyszülei: Rusz Emília és Putnik Tódor. Putnik Tivadar nagyapja után kapta a keresztnévét, s utóneve – amely görög eredetű, jelentése pedig 'Isten ajándéka' – a hivatalos iratokban Teodor és Tódor alakban is előfordul. A családban Toskó volt a beceneve.

A Putnik család szerb nemzetiségű, ortodox (görögkeleti) vallású újszentiváni nemzetség volt, amely társadalmi rétegét és anyagi viszonyait tekintve a szegényparaszti és a középparaszti réteg határán helyezkedett el. Ez magyarázhatja azt, hogy a családfő, Putnik Radoszláv (1902–1978) 1945-ben a szociális feszültségeket megoldó és a társadalmi igazságtalanságokat fől-számoló programmal kampányoló – valójában azonban a megszálló szovjet érdekeket kiszolgáló és a diktatúrát kiépítő politikát folytató – Magyar Kommunista Pártba lépett be, ugyanakkor öt évvel később már mint „birtokos parasztot” a kuláklistán és az internálandók listáján találjuk a nevét. Putnik Radoszlávnak – akinek két fia volt, Tivadar és három évvel idősebb bátyja, Szever – mintegy tíz kataszteri hold földje volt, amelyet 1950-ben államosítottak.

¹ Lásd bővebben: JANCSÁK CSABA (2016): *Az 1956-os forradalom indítósziokrája a szegedi MEFESZ*. Szeged, 2016, Belvedere Meridionale.

² *Putnik Tivadar levele a kárrendezési hivatalhoz*. Újszentiván, 1991. október 21. Putnik Tivadar hagyatéka. (Az idézett irat másolata a szerző birtokában.)

Putnik Tivadar elemi iskolai tanulmányait vélhetően Újszentivánon végezte (mivel erről dokumentum nem áll rendelkezésre, csak feltételezhető, hogy a szerb ortodox egyház által fenntartott iskolában).

Ezt követően a szegedi Magyar Királyi Állami Baross Gábor Gimnáziumban (ez a mai Szeged Szakképzési Centrum Vedres István Szakgimnáziuma) – amelynek falai között az 1900-as évek elején a nagy költő Babits Mihály tanított, a diák Rákosi Mátyás pedig tanult – folytatott tanulmányokat 1939 szeptembere és 1944 tavasza között.

Putnik Tivadar 1949. november 29-én (49806 szám alatt) beiratkozott a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának orosz nyelv és irodalom szakára. Az 1949/50. tanév első szemeszterében Erdődi Józseftől leíró orosz nyelvtant, Fodor Lajosnétól könnyű orosz olvasmányokat és nyelvgyakorlatokat, Szarka Jánostól orosz beszédgyakorlatokat, Tettamanti Bélától neveléstörténetet, Szalay Istvántól természettudományos alapismereteket tanult. Eredményei jók voltak. „Kitűnő”, „igen szorgalmas” – olvashatjuk a leckekönyvében az értékeléseket.

Az 1949/50. tanév második félévében Erdődi Józsefnél a leíró orosz nyelvtant, az orosz irodalomtörténetet és a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának történetét, Fodor Lajosnénál a nyelvi gyakorlatokat és a Szovjetunió népeinek történetét, Holopcev Vladimirnél a beszédgyakorlatokat és a Szovjetunió földrajzát, Szeghy Endrénél az orosz dalokat, Klemm Antalnál pedig a nyelvtudományi alapokat hallgatta.³

Putnik Tivadar mindössze egy tanévet, két félévet tanulhatott a szegedi egyetemen, 1950. június 23-án ugyanis családjával együtt kitelepítették. Mint „kulákokat” a Szolnok megyei Tiszaszentimrére internálták őket, ahonnan csak 1953-ban térhettek vissza Újszentivánra. Így az egyetemi első évét csak 1953. október 7-én zárta le a bölcsészkar tanulmányi osztálya.

A Putnik család internálására azért került sor, mert politikailag megbízhatatlannak, gazdaságilag pedig veszélyesnek tartották őket. A több száz kilométeres jugoszláv–magyar határsávból ebben az időszakban több ezer embert telepítettek ki. Putnik Tivadarék kitelepítésében szerepet játszott szerb származásuk is (különösen, hogy bátyja, Szever már 1947-ben a délszláv államba költözött), hiszen Jugoszlávia és Magyarország (illetve az egész szovjet befolyás alatt álló közép- és kelet-európai blokk) viszonya 1948-tól – elsősorban a különböző szocializmus-fogalmak és a társadalmi tulajdonról vallott eltérő nézetek miatt – nagyon feszült volt, s az enyhülés csak az 1950-es évek közepén indult meg.

Újszentivánról öt családot, tizenhét főt telepítettek ki 1953 júniusában Tiszaszentimrére, akik közül ketten (a hetvenegy esztendőes idősebb Újvári Mátyás és hatvanöt éves felesége) el is hunytak az internálótáborban.

A kitelepített Putnik Tivadar Tiszaszentimrén 1952. november 2-án megnősült: feleségül vette a szőregi születésű húszéves Vörös Ilonát. (Később három gyermekük született: Velinka, Péter és György.)

A tiszaszentimrei mindennapokat és a kitelepítettek közösségét rajzaiban a kiskundorozsmai Szekeres János örökítette meg, aki Putnik Tivadar portréját is elkészítette.⁴

Putnik lakcíme 1949 novemberétől Szegeden, a Temesvári körút 3. szám alatt, 1955 novemberétől a Szeged, Bécsi körút 24. szám alatt, 1957 januárjától pedig Újszentivánon, a Felszabadulás utca 126. szám alatt volt. 1955. február 25-től 1955. szeptember 30-ig a Szegedi Gumiiipari

³ *Putnik Tivadar egyetemi leckekönyve.* Putnik Tivadar hagyatéka. (Az idézett irat másolata a szerző birtokában.)

⁴ Nagy Mária–Saád József (2015): „Péntek volt és 23” *Kitelepítések 1950–1953 között a Csongrád megyei határsávból.* Budapest. 98.

Ktsz-ben hivatalsegédként, 1955. november 24. és 1956. március 22. között a szegedi Siketnémák Állami Tanintézetében fűtőként dolgozott.⁵

Putnik Tivadar 1956. szeptember 3-án ismét beiratkozott a szegedi egyetemre, ezúttal a magyar–orosz szakra. Az 1956/57. tanév első félévében számos tantárgyat vett fel: politikai gazdaságtant Sárközi Istvánnál, magyar nyelvtörténetet, s magyar és finnugor nyelvészetet Velcsov Mártonnénál, magyar irodalomtörténetet és világirodalmat Halász Elődnél, didaktikát Zsedényi Nagy Árpádnál, orosz nyelvet, leíró orosz nyelvtant és tanításmódszertant Benedek Nándornál, orosz beszédgyakorlatokat Deutsch Juditnál, orosz irodalomtörténetet Bálint Istvánnál, ósláv nyelvet Rác Miklósnál, szerb-horvátot Veszeloovszki Dezsőnénel, angolt pedig Rakonczi Jánosnál.

Érdekes, hogy már a forradalom leverése után, a kádári megtorlások idején – s alig egy hónappal a külföldre távozása előtt – 1957. február 10-én beiratkozott az 1956/57. tanév második szemeszterére is a szegedi bölcsészkar hallgató közé, mégpedig – az indexe tanúsága szerint – a magyar–oros–francia szakra. Ebben a félévben jórészt ugyanazokat a tárgyakat vette fel, mint az előzőben (többségük két féléves volt). Kivételt néhány francia szakos kurzus jelentett: Koltay-Kastner Jenő (francia dráma), Matzkó László (francia leíró nyelvtan) és Henri Grenet (francia beszédgyakorlatok) órái. Putnik Tivadarnak végül ez a féléve is befejezetlen maradt.⁶

A huszonhét éves Putnik Tivadar 1956 októberében szegedi bölcsészhallgató volt. Részt vett a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) szegedi megalapításában, s a szervezet 1956. október 16-i nagygyűlésén – egy héttel a forradalom budapesti kitérése előtt – elsőként fogalmazott meg politikai jellegű követeléseket: így például Nagy Imre politikai szerepének növelését, vagy a megszálló szovjet csapatok távozását.⁷

A MEFESZ 1956. október 16-i létrejöttére – s Putnik Tivadarnak az abban való szerepvállalására – a következőképpen emlékezett Kiss Tamás, a szövetség egykori titkára, aki ötvenhatos szerepvállalásáért három évet töltött börtönben.

„Az auditorium maximumban a katedrán volt egy hosszú asztal, és nem ült mögötte senki. Hogy melyikünknek volt az ötlete, nem tudom, de pillanatok alatt a következőkben állapodtunk meg: én leszek a levezető elnök, megnyitom a gyűlést, Lejtényi Andris pedig ismerteti a diákszövetséggel kapcsolatos elképzeléseinket meg még egy-két követelést. Fölvonultunk az emelvényre. Rajtunk kívül Tóth Imre és még két hallgató. Csend. S akkor mondom, hogy a diákgyűlést megnyitjuk, Lejtényi Andris el fogja mondani, mit akarunk. Ez annyira spontánul jött, hogy egy-két órával korábban meg sem fordult az agyunkban, hogy nagygyűlést tartunk, és nyolcszáz egyetemi hallgató előtt beszélünk. Így hozta a pillanatnyi helyzet. Meghallgatják az Andrist, aki elmondja, hogy mit akarunk, tehát egy diákszervezetet, egy érdekvédelmi szervezetet, ami független a DISZ-től. Mire hangos ováció: »Úgy van, ezt kell csinálni, megcsináljuk!« Valaki megkérdezte, hogy mi lesz ennek a szervezetnek a neve. Diákszövetség. Mire azt mondták, hogy az nem jó, végül abban maradtunk, hogy megalakítjuk a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét, a MEFESZ-t. Hát ez így tetszett. Na hát akkor mit követelünk? Hát, ugye automatikus volt, hogy az orosz nyelv fakultatív oktatását, a honvédelmi oktatás eltörlését, a menzát, a diákotthont, a szociális mit tudom én... Föl lehet sorolni, megvannak az akkori követelések. Egyik is mondott valamit, a másik is mondott valamit. Afféle levezető elnökként megadtam a szót mindenkinek. Egyszer csak föláll egy Putnik Tivadar nevű, nálunk három–négy évvel idősebb

⁵ *Putnik Tivadar személyi igazolványa.* Putnik Tivadar hagyatéka. (Az idézett irat másolata a szerző birtokában.)

⁶ *Putnik Tivadar egyetemi leckekönyve.* Putnik Tivadar hagyatéka. (Az idézett irat másolata a szerző birtokában.)

⁷ Vö. Jancsák Csaba (2016): *Az 1956-os forradalom indítószikrája. A szegedi MEFESZ.* Szeged, Belvedere Meridionale.

egyetemista, akit akkor, 56 őszén vettek vissza az egyetemre, előtte politikai okból rúgták ki a bölcsészkarról, a szerb származása, tehát a jugoszláv kapcsolat miatt. Elkezdi mondani: »Ha követelitek ezeket a tanulmányi és szociális dolgokat, akkor követeljük Rákosi megbüntetését, Nagy Imre kormányra kerülését!« – és felsorolt négy, öt, hat politikai követelést. Először döbönt csend lett, majd hurrázás. Akkor megeredtek a nyelvek, egymás szavába vágva – nem győztem a szót megadni – jelentkeztek, és mindenki bedobott valami újabb politikai követelést. Miután Putnik ezeket elmondta, meg még valaki bedobott egy politikai követelést, lecsöndesítettem a résztvevőket, hogy a diákszövetség alakuló ülését befejeztük, ettől kezdve átalakulunk politikai tömeggyűléssé. Visszaültem, és mondtam: »Na, most mondd!« Már nem a diákszövetség alakuló ülése volt, hanem egy laza politikai tömeggyűlés, ahol mindenki azt mond, amit akar, és mi meg nem viseljük a felelősséget, mert hát ez csak egy politikai tömeggyűlés. Nyilván az is oka volt ennek, hogy joghallgatók lévén mi szabályos, törvényes formában képzeltük el az új szervezetet, mint egy egyesületet. Akkor is megvoltak a jogszabályok arra vonatkozólag, hogy elméletileg hogy lehet egy egyesületet megalapítani. Természetesen politikailag sehogy se, de jogilag az alkotmányban a gyülekezési jog benne volt, ebből következőleg lehet szervezetet alakítani, ez még nem törvénysértés, csak be kell tartani a megfelelő szabályokat. Az egyik szabály az volt, hogy a szervezetnek szervezeti szabályzatra van szüksége, tehát bejelentettük, hogy összeállítunk egy szervezetszabályzat-tervezetet, megvitatjuk, és ha elfogadják, akkor már van szabályzata a szervezetnek.»⁸

Horváth Dezső szegedi író, újságíró, a Délmagyarország egykori tárcarovatának népszerű szerzője 1956-ban maga is – magyar-történelem szakos – egyetemi hallgató volt a szegedi bölcsészkaron. Mint Putnik Tivadar egykori csoporttársa az alábbi emlékeit vetette papírra az 1990-es évek végén.

„Putnik Tivadar soha nem jön úgy elő egyetlen visszaemlékezésben se, hogy baki ne ölelné körül. Év elején vették vissza az egyetemre, és nem negyedéves volt. Velünk járt. Magyar-orosz szakos. Összes sérelmét ki akarta beszélni magából. Állítólag valahol Tiszasziget alatt kocsival lépte át a határt, de ma se tudom, ez a hír hogyan juthatott el hozzánk. Jugoszláviába menekült. Őt nem zsuppolták vissza. Családi kötődései voltak odaát, gondolom, nem a hivatalosoknál jelentkezett.

Nem tudom, mi lett vele.

(Most, hogy idáig jutottam, rátaláltam a telefonkönyvben újszentiváni rokonságára. Putnik Emilné – bizonyos Jézó néni – mondta a nagyon idősök sorából, sajnos, meghalt, körülbelül egy hónapja. Különbén tanár lett odaát is, Óbecsén nyugszik, agylágyulás végzett vele. Nem mindig jó mindent tudnunk.)»⁹

A Csongrád megyei rendőri és állambiztonsági szervek 1959-ben elkészítették összefoglaló jelentésüket az ötvenhatos – akkori szóhasználat szerint „ellenforradalmi”, valójában természetesen forradalmi – eseményekről.

Ebben olvasható, hogy Putnik Tivadar „harmadéves bölcsészhallgató, Újszentiván, Felszabadulás útja 12. szám alatt lakott. Nevezett kezdeményezője volt a szegedi MEFESZ alakuló gyűlésén előterjesztett ellenforradalmi követeléseknek. Az ellenforradalom időszakában aktív lázító tevékenységet fejtett ki az egyetemen, bíztatott a szovjetek elleni ellenállásra. Beszélt arról,

⁸ Kiss Tamás (2003): „Pontosan tudtam, mire számíthatok”. Molnár Adrienne interjúja. http://server2001.rev.hu/oha/oha_document.asp?id=455&order=2#fnj_4 (A letöltés időpontja: 2017. március 2.)

⁹ Horváth Dezső: *Dani Jani. Algyő, hol vagy?* Szeged. 280.

hogy neki diplomáciai összeköttetései vannak Jugoszláviával. Az ellenforradalom leverése után Jugoszláviába távozott.”¹⁰

Putnik Tivadar egész családjával együtt 1957. március 9-én hagyta el Magyarországot és távozott illegálisan Jugoszláviába. Édesapjával, feleségével és gyermekeivel együtt kocsira pakoltak Újszentivánon és krumplivetés örve alatt megközelítették az államhatárt, majd azt átlépve elhagyták az országot. Jugoszláviában Putnik Tivadar Horgoson, majd Óbecsén telepedett le. Feleségétől az 1960-as évek közepén elvált, aki három gyermekükkel együtt visszaköltözött Magyarországra. Putnik – aki sokáig az újvidéki Fórum Könyvkiadó terjesztőjeként dolgozott – később újránősült, feleségül vette Arankát, akivel haláláig együtt élt. Újszentiváni rokonait, valamint Magyarországon élő gyermekeit a hatvanas évektől kezdve gyakorta látogatta.

Putnik Tivadar megélte a közép- és kelet-európai diktatúrák bukását. Családi vagyonuk elvétele és az őt ért sérelmek miatt a kilencvenes évek elején a magyar államtól százezer forint értékű kárpótlást kapott. 1998. június 4-én hunyt el, hatvankilenc éves korában.

A kommunista Magyarország állambiztonsági szervei 1957 és 1973 között rendszeresen gyűjtöttek információkat Putnik Tivadarról. Ezeket a dokumentumokat jelenleg a budapesti Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzik. Kérésre ott kutatta őket Vincze Gábor történész, az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark történeti kutatója, a hódmezővásárhelyi Emlékpont volt tudományos munkatársa.

Putnik Tivadar ötvenhatos tevékenységével kapcsolatban 1957. május 31-én Bayer Zsuzsanna negyedéves történelem-magyar szakos hallgató kihallgatásáról a Csongrád Megyei Rendőrőrkapitányság Politikai Nyomozó Osztály ötödik alosztályán Bóka István főhadnagy készített egy feljegyzést, amely szerint Putnik „1.) A bölcsészkaron a MEFESZ nem tevékenykedett aktívan. Október 20-án a kora délutáni órákban kellett volna megalakulnia a szervezetnek az Ady téri Auditórium Maximumban. Ezen a gyűlésen meglehetősen kevesen vettek részt.

a) Az elnökség Varga Márta III. éves orosz-magyar szakos és Koltai Mária I. éves magyar-történelem szakos hallgatóból állt, akiket senki nem jelölt erre a tisztségre.

A gyűlést pár kapkodó mondattal nyitotta meg Varga Márta és felkérte a jelenlevőket, hogy nyilvánítsák [ki] véleményüket. Juhász Antal IV. éves magyar-történelem szakos hallgató szólt hozzá elsőnek, aki kifejtette azt, hogy az egyetemistáknak szüksége van egy érdekvédelmi szervezetre, és úgy érzi, a DISZ ezt nem valósította meg olyan mértékben, mint arra szükség volna.

Ezzel a véleménnyel szállt szembe Bárdos II. éves hallgató, aki felsorolta azt, hogy igenis a DISZ milyen szolgálatot tett az egész ifjúságnak, beleértve az egyetemistákat is.

Az ő nézetét osztotta Szalontay Mihály IV. éves magyar-történelem szakos hallgató, aki a kari DISZ kulturális felelőse volt. A felindulástól alig tudott beszélni. Hivatkozott arra, hogy amit mond, nem azért mondja, mert félti elveszteni [a] funkcióját, hanem meggyőző érvekkel igyekezett bebizonyítani, hogy itt a karon is milyen szép eredményekkel dicsekedhet a DISZ szervezet.

A leghátsó sorokban enyhe morgás hangzott és a felajzott kedélyek nem hajoltak meg a tények előtt.

Kimondottan ellent csak Putnik mondott, aki a Rajk-ügyel kapcsolatban börtönben volt, és tán októberben került az egyetemre II. vagy III. éves hallgatónak.

Akkor évfolyamtársam, Földi Vilmos IV éves történelem-magyar szakos hallgató, a kari DISZ titkár a vezetőség nevében lemondott, »hogy ne gátolja az új érdekvédelmi szervezet kialakulását.«

¹⁰ FEJÉR DÉNES (szerk.) – BÁLINT LÁSZLÓ (jegyz.) (2009): „Monográfia” Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeiről és szereplőiről Csongrád megyében rendőri (állambiztonsági) szemmel. Szeged. 71.

Ha jól emlékszem, Juhászt és Salacz Magdolna III. éves hallgatót választották a vezetésbe, meg tán Putnikot. [...]

Október 20-án este volt az összegyűtemi MEFESZ gyűlés, ahol a bölcsészek közül Putnik nem tudom hány pontból álló javaslattal állt elő, amely többek között ilyesféle követeléseket tartalmazott: minden Magyarországon álló csapat hagyja el az ország területét, Nagy Imrét a kormány élére stb.

Várszegi István III. éves magyar-történelem szakos hallgató ellent mondott neki, és ki-jelentését óriási füttykoncert fogadta. A gyűlés további menetét nem tudom, mert eljöttem.”¹¹

Putnikról Bayer Zsuzsanna még azt mondta, hogy „körülbelül október 25-én volt bent a Zrínyi Diákotthon II. emeleti társalgójában és ott tartott egy röpgyűlést. Azt mondta a lányoknak, ne utazzanak haza, és nem kell félnie senkinek. Ő most még nem akar nyilatkozni semmiről, de neki Jugoszláviával magas diplomáciai összeköttetései vannak. Azt hallottam erről – mondja Bayer –, hogy a bátyja vagy valamilyen közeli rokona Tito hadseregében tábornok. Állítólag azt is mondta volna magáról, hogy nem tudom én milyen délvidéki vajda családjából származik. Putnik csak január végén vagy február elején disszidálhatott, mert az első vöröskeresztes segély-nél még ott volt és gyermekruhát kért, és még kérdezte azt is, mikor osztják már az élelmiszer csomagokat, mert a gyerekei már nagyon várják”¹²

1957. augusztus 12-én Bóka István főhadnagy tanúként hallgatta ki dr. Árvai Árpád vásár-helyi előadó ügyészt Putnikról. Árvai azt vallotta, hogy ismerte, de személyesen kapcsolatban nem állt vele, csak annyit tud róla, hogy „1956. október 16-án az Ady téri egyetem nagytermében megtartott diákgyűlésen több pontból álló politikai követelést olvasott fel egy gépelt, rózsaszínű papírról, amely az alábbiakat tartalmazta:

1. A szovjet csapatokat vonják ki hazánk területéről.
2. Töröljék el az országhatárokat.
3. Töröljék el az orosz nyelvoktatást.
4. Szüntessék meg a káderezést a gazdasági élet minden területén.
5. Rákosit és Farkast állítsák bíróság elé s nyilvános tárgyaláson vonják felelősségre.
6. Az egyetemeken állítsák vissza az autonómiát.
7. Kossuth-címer legyen az ország címere.
8. Titkos gazdasági szerződéseket hozzák nyilvánosságra.
9. Vizsgálják felül az uránium ércel kapcsolatos gazdasági szerződéseket.

Putnik felszólalása a legszélsőségesebb uszító hangú, nacionalista, sovinizta jellegű volt. A jelenlévők nagy része fel volt háborodva e beszéd hallatára. Feltűnő volt Putnik beszéde azért is, mert ilyen felszólalást senki nem eszközölt.” Kérdésre még azt mondta a tanú, hogy „Putnik MEFESZ vonalon tevékenykedett. Egyebet mondani nem tudok.”¹³

1957. augusztus 16-án Bóka főhadnagy Abrudbányai Iván másodéves joghallgatót hallgatta ki. Ő is azt vallotta, hogy személyesen nem ismerte Putnikot, csak az október 16-i gyűlésen látta először. Az „ellenforradalmi tevékenységéről” annyit tudott mondani, hogy az „1956. október 16-i diákgyűlésen egyike volt az első felszólalóknak. Felszólalását azzal kezdte, hogy őt a Rákosi-rendszer meggyötörte, ártatlanul börtönbe zárták. Ezután beszélt emberek törvénytelen meghurcolásáról.

Majd több pontból álló ellenforradalmi követelést olvasott fel, így például:

¹¹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 3.1.5. O-14967/304. 5–6.

¹² ÁBTL 3.1.5. O-14967/304. 7.

¹³ ÁBTL 3.1.5. O-14967/304. 8–9.

1. káderezés eltörlése,
2. egyetemi autonómiát,
3. gazdasági szerződések nyilvánosságra hozatala,
4. Varsói Szerződésből való kilépés,
5. szovjet csapatokat vonják ki hazánk területéről.

A fentiekén kívül még több pontot felolvasott, de azokra már nem emlékszem vissza. Az egész beszéde izgató, az érzelmekre ható volt. A jelenlévő jobb érzésű és józanabb emberek fel voltak háborodva beszéde hallatára, míg a jelenlévők kisebb része derűtséggel fogadta. Meglátásom szerint Putnik beszéde nagyban befolyásolta a gyűlés hangulatát.”¹⁴

1957. szeptember 18-án Katona József rendőr nyomozó főhadnagy – helyesírási hibáktól hemzsegő, tárgyi pontatlanságoktól és ténybeli tévedésektől sem mentes – környezettanulmányt készített Putnik Tivadarról. Mivel a szöveg korjellemző, s az államszocializmus kori rendőrség politikai nyomozóinak felkészültségi szintjét és műveltségi viszonyait (pontosabban: felkészültségét és műveletlenségét) is bizonyítja, betűhíven – vagyis a hibákkal együtt – közlöm az alábbiakban.

„Apja: Putnik Radoszláv, 55-56. év körüli kulák. 1945-ben MKP tag volt, majd kizárták és 1950-ben mint kulákat kitelepítették Újszentiván községből Ebezd [sic!] községben, 1956-ban a Nagy Imre kormány megalakulásakor visszatért Szentivánra és visszakapott 11 hold földet. Majd 1956. november 2-3-án Tóth Ágoston nevű személy beszédet tartott amejen jelen volt a nevezett személy is, a beszéd így szólt, Nagy Imre kormány visszaadta a kulákoknak a volt ingatlanukat, és az elkobzott vagyonukat.

Ekkor Putnik Radoszláv elment a T.Sz. ben és követelte vissza a lovait, teheneit, valamint az összes ingóságát, amit annak idején a T.Sz. kapott meg, nevezett megfenyegette az elnököt, hogy lesz még rá idő, amikor elszámol a T.Sz. el, amiért az ő szerszámját használták.

Nevezett 56. novemberében felkereste Rekeczki Károlynét községi Párttitkárt és aztmondotta, hogy nem lenne jobb ha segítségére lenne nekünk, hiszen még hasznát vehet[n]é majd ha vége lesz a szabadságharcnak. 1957. március 9-én diszidáltak.

Anyja. Vuacity Velinka kb. 50. év körüli, 1940-be meghalt.

Testvérjei. Putnik Szever. 1926. Újszentiván, anyja Vuacity Velinka, munkás származású, iskolai végzettsége gimnázium. nő, foglalkozása, jugoszláviában ismeretlen gyárban művezető. Felesége és családja adatszolgáltatóink előtt ismeretlenek.

Nevezett személy 1943-ban internálva lett Németországban, mint Szláv nemzetiségű. majd 1944-ben tért haza, iskoláit Újszentivánon kezdte, majd a gimnáziumot pedig Szegedében [sic!] végezte el, közepes eredménnyel. Szüleivel levelezési kapcsolatot tartotak fen mind addig amíg szülei és testvére feleségstül nem diszidáltak.

Putnik Tivadar feleségét az adatszolgáltatóink nem ismerik.

Putnik Tivadar általános iskoláit, újszent ivánon kezdte iskolai eredménye közepes, majd 1942-43-ban Szegedre ment a Baros gimnáziumban tanult, itt mint jelestanuló végzett, gimnázium után leérettségizett, ugyancsak Szegedében, gimnáziumi érettségi után felvételt nyert a Szegedi tudományi egyetem bölcsész tagozatára. Itt tanult teljesen az ellenforradalom kitöréséig, majd 1956. novemberében feleségével együtt haza tért szüleihez Újszentivánra, ahonnét 57. március 9-én diszidáltak családotól.

Nevezett személy a MEFESZ-nek tagja volt, és a szervezésben aktívan kivette a részét, 56. novemberében Újszentivánra hazatérve, fegyverrel a kezében lázítani kezdte a kulákságot

¹⁴ ÁBTL 3.1.5. O-14967/304. 10-11.

valamint a fiataliságot. Utána Szegedre igen ritkán rábbe [sic! – vagyis járt be] busszal, ebben az esetben felkereste volt házi asszonyát, névszerint Dr. Jung Sándornét, és nevezettel közölte, hogy édesapja kint van Jugoszláviában Szever nevű testvérénél, aki 1947-ben diszidált.

1957. márciusában megjelent egy újságcikk amely foglalkozott Putnik Tivadar ellenforradalmi tevékenységével, mejet Szegeden végzett. Majd ezen a napon déli órákban megjelent náluk Faragó nevű elvtárs, aki állítólag a Szegedi városi Pártbizottságon dolgozik és közölte velük, hogy vigyázzanak, mert a rendőrség keresi őket. Nevezett személyek a délutáni órákban kocsirapakoltak krumplit, hogy kimennek elvetni, közben egész családotól jugóba diszidáltak. [...]

Nevezett személy pártunkívüli volt, a DISZ-nek volt a tagja, a DISZ-en belül semmiféle tevékenységet nem fejtett ki, a vezetőségben nem volt beválasztva, társadalmi munkát igen ritkán végzett.

Külföldön nem járt, de külföldel a kapcsolatot fenttartotta, mivel a bátya 1947-ben jugóban diszidált, így igen sűrűn kaptak tőle levelet.

jelleme. egy szélhámos magatartású személy aki szeret nagyozolni, főleg ojasmit állítani, amik nem is történtek meg, ezenkeresztül akarja magát nagyfiúvá tenni.

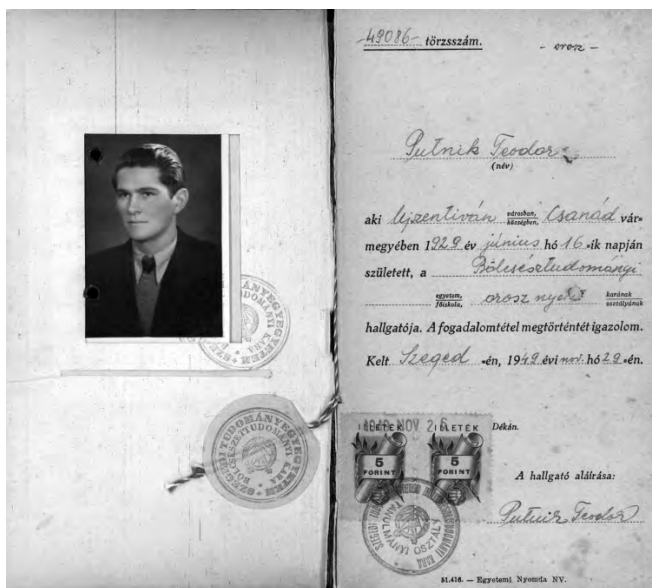
Barátai előttünk ismeretlenek.”¹⁵

Egy 1964. július 14-én, a szegedi III/III alosztályon készített jelentés szerint Putnik „jelenleg is Jugoszláviában tartózkodik, Horgos községben, ahol a vasútállomás kocsmahelyiségében mint italmérő dolgozik. Ezt a körülményt a délszlávok elmondása alapján tudják, akik rokonlátogatók céljából átjárnak Jugoszláviába, és a horgosi vasútállomás kocsmájában találkoztak Putnik Tivadarral.”¹⁶

*

1. ÁBRA ❖ Putnik Tivadar, a szegedi egyetemista

2. ÁBRA ❖ Putnik Tivadar leckekönyve

¹⁵ ÁBTL 3.1.5. O-14967/304. 12-13.

¹⁶ ÁBTL 3.1.5. O-14967/304. 16.